

Az Eötvös Collegium Könyvtára

A báró Eötvös József Collegium 1911. október 26-án díszülés keretében avatta fel előző évben elfoglalt új épületét. A házavató ünnepségen megjelent többek között gróf Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter, Wlassics Gyula volt miniszter, s a tudományegyetem szinte teljes tanári kara. Emile Borel, a testvérintézmény, az École Normale Supérieure igazgatója üdvözlő szavai és báró Eötvös Loránd kurátor köszöntője után Bartoniek Géza igazgató tartott beszédet. Beszédében felidézte az 1895/96-os első tanévet, s hálával és tisztelettel emlékezett meg arról a két jeles férfiúról, a könyvtár két alapítójáról, báró Semsey Andor mineralógusról és báró Mednyánszky Dénes geológusról, akiknek nagylelkű adománya lehetővé tette, hogy a kollégium igazi szellemi műhellyé, tudományos intézménnyé váljon. A mecénások mecénása, Semsey Andor már 1895 nyarán megkereste levelével Eötvös Lorándot, hogy „mozdítson valamit” a tudós tanárképzés ügyén.

„Rendelkezésedre bocsátok 5000 frt.-ot azzal a rendeltetéssel, hogy abból az alakulóban levő Eötvös József br. Kollégium könyvtárának alapja épüljön föl. Válaszd ki ... a könyveket úgy, hogy azok között, a szakszerű tanulmányokhoz szükségeseken kívül, legyenek olyanok is, amelyek bármely szak tanulójának kedves és művelő olvasmányul szolgálhatnak, mert kell, hogy a tanár tudós, de művelt is legyen” – írta Eötvös Lorándnak 1895. július 6-án.

Bartoniek Géza így folytatta beszédét: „Nemsokára a már eddig is szép könyvkészlet rendkívül gazdagodott. Báró Mednyánszky Dénes az ő tudós lelkű atyja, báró Mednyánszky Alajos nagyértékű könyvtárát, melyet saját gyűj-

tésével is gyarapított, a Báró Eötvös József Collegiumnak ajándékozta, és ezzel a kollégiumnak *legnagyobb jóttevőjévé* vált. A könyvkészlet mintegy 3600 kötetből állott, de becse nem annyira a kötetek számában, mint inkább a tudományos szempontok szerint összeválogatott művek belső értékében rejlik. Bőven vannak benne oly művek, melyek csak igen nagy áldozatokkal, vagy pedig egyáltalában nem lettek volna beszerezhetőek. A kollégium könyvtára ezzel az adománnyal érte el a *könyvtár rangot*.”

A kollégium könyvtára 2003 májusában, az Eötvös-napok keretében rendezett ünnepségen hivatalosan is felvette „legnagyobb jóttevője”, báró Mednyánszky Dénes geológus nevét, finoman utalva egyúttal ezzel arra a sokszor nem eléggé nyilvánvaló tényre, hogy a kollégiumban természettudományos képzés is folyik, s hogy olyan világhírű tudósok kerültek ki falai közül, mint Zemplén Géza, Bay Zoltán, Izsák Imre, s hogy első igazgatója, Bartoniek Géza is fizikus volt, nem beszélve első kurátoráról, báró Eötvös Lorándról!

Az alábbiakban röviden ismertetjük névadónk életútját és tudományos munkásságát.

Aranyos-medgyesi báró Mednyánszky Dénes 1830. november 19-én született a Nyitra megyei Veszelen. A család igen régi nemességgel büszkélkedhet, családfájukat a XIV. század első felé-

ben élt Mednei Jakabig vezetik vissza. A Trencsén megyei Medne birtokára 1356-ban Nagy Lajostól újabb adományt nyertek. Előnevüket Szatmár megyei birtokukról, Aranyos-Medgyesről vették, a bárói méltóságot 1750-ben nyerték el. Az ősi mednei ág később négy részre szakadt, Mednyánszky Dénes a beckói ághoz tartozott. Atyja, báró Mednyánszky Alajos bölcséleti és jogtudományi tanulmányok után kancelláriai szolgálatba lépett, később részt vett a Magyar Tudós Társaság megalakításában, majd a Tudományos Akadémia első igazgatótanácsának tagja volt. 1839-ben az iskolák rendezésére alapított bizottmány elnökeként a közoktatás magyar nyelvűségéért küzdött. Regényes útirajzokat is írt, mondagyűjteményt tett közzé, ő közölte először Beckó várának legendáját. Édesanyja gróf Majláth Ágnes volt. Mednyánszky Alajos nagy értékű könyvgyűjteménye képezte az alapját a kollégium híres Mednyánszky-könyvtárának, melyet Mednyánszky Dénes később saját könyveivel is bővesen gyarapított.

Mednyánszky Alajos József nevű fivérének gyermeke volt Mednyánszky Cézár, a szabadságharc legendás főpapja, és Mednyánszky László, a szabadságharc vértanúja, aki őrnagyi rangban Lipótvárát védte. A vár osztrák kézre kerülésekor Pozsonyba vitték, ahol Haynau kötél általi halálra ítélte és kivégeztette. A harmadik testvér, Eduárd az ő emlékére nevezte 1852-ben Beckón született fiát Lászlónak, aki az egyik legnagyobb magyar festőművész lett. Mednyánszky Cézárnak állít emléket Sárközi György *Mint oldott kéve...* című regényében.

Gimnáziumi tanulmányait követően Mednyánszky Dénes érdeklődése a természettudományok, jelesül a geológia felé fordult. Első munkája 1851-ben, 21 éves korában jelent meg az Új Magyar Múzeumban *Földtani séta hazánk néhány érdekes vidékén* címmel. Ugyanebben az évben belépett a Magyarhoni Földtani Társulatba, s a társulat szakülésén felolvasta *Jegyzetek néhány hazai kövületehelyről* című értekezését. A társulatnak több mint hatvan éven át volt tagja.

1860. június 2-án feleségül vette Ghyczy Agatha csillagkeresztes hölgyet, egyetlen gyermekük, Imre 1861. október 26-án Rakoviczon született

A Magyar Tudományos Akadémia 1865. december 10-én választotta levelező tagjává, székfoglaló értekezését *A mész geológiai és technikai jelentősége hazánkban* címmel tartotta. 1871-ben meg is jelent ez a munka az Akadémia gondozásában. Az Akadémiai Értesítő 1870-es évfolyamában olvashatjuk, hogy „báró Mednyánszky Dénes [...] írói tiszteletdíját az Akadémia tudományos céljai előmozdítására, folyó kiadásaihoz visszaajándékozta”.

1867-ben kinevezték selmeci bányagróffá; ő volt az utolsó, aki a főkamagrófi tisztséget viselte. Bányagrófi tevékenységéről is őrzünk egy levelet a Mednyánszky-iratok között, melyben a selmeci József-altárna zipszeraknai vájatának szerencsés átfúrásáról értesíti a bányamester, mellékelve a tárna metszetét is. A Bányászati és Kohászati Lapokban publikált több cikkében is gyakorlati bányászati kérdésekkel foglalkozott, de publikált az Archaeológiai Értesítőben is *Őskori telepekről a Vág mentén* címmel, a Magyar Könyvszemlében a Révay-család szklabinai könyvtárát, a Pesti Naplóban Ipolyi Arnold *Mythológiáját* ismertette. (Ifjúkorában Ipolyi Arnold volt a nevelője!) Elkészítette a Mednyánszky-család genealógiáját történeti jegyzetekkel kiegészítve, s annak egy példányát a Mednyánszky-könyvtárban is elhelyezte. Így írt erről Bartoniek Gézának: „Mert ha már családunk kárára nem találkozott és nem vállalkozott én előttem más hivatottabb e feladatra: így teljesen biztos vagyok, hogy én utánam soha többé senki nem fogja tenni. És minthogy én, mint iratomban is

jelentém, ezt emlékezetül és családi emlékül kívántam hagyni részemről, ez bátorít arra, hogy a Mednyánszky-könyvtárhoz ezen adalékomat a Mednyánszkyak törzséről felajánljam.”

1869-ben, miután a bányagrófi állás megszűnt, Selmec városa közfelkiáltással országgyűlési képviselővé választotta, ezt a kitüntető tisztséget négy egymást követő ciklusban töltötte be jobboldali programmal.

A király 1871-ben a Szent István-rend kiskeresztjével tüntette ki. Később Trencsén megye főispánja lett, majd erről a tiszteről lemondva Bécsbe költözött, s élete végéig itt élt. 1911. december 28-án hunyt el Bécs Hitzing nevű külvárosában. Végrendeletében kétezer koronás alapítványt tett a kollégium javára „azzal a rendelkezéssel, hogy annak kamataiból [...] a Mednyánszky-könyvtár könyvkészlete fenntartassék és megfelelőleg kiegészítettessék”.

A továbbiakban a Mednyánszky-könyvtár rövid történetét, valamint Mednyánszky Dénes és a kollégium kapcsolatát ismertetjük a levéltárunkban őrzött dokumentumok alapján.

1896. március 30-án kelt az a levél, amelyben a vallás- és közoktatásügyi miniszterhelyettes hivatalosan értesíti Eötvös Lorándot a könyvadományról. Ebből idézek néhány sort: „Nagyméltóságú Báró Curátor Úr! A Báró Mednyánszky Dénes által valamely tudományos közintézet céljaira felajánlott s a Nemzeti Múzeumban letétként őrzött nagybecsű könyvgyűjteményt az adományozó hozzájárulásával a báró Eötvös József Collegium tulajdonába bocsátom. [...] Van szerencsém erről Nagyméltóságodat oly felkéréssel értesíteni, méltóztassék a collegium igazgatóját utasítani, hogy a szóban levő könyvgyűjteményt, mely 53 ládába foglalva a Nemzeti Múzeum egy raktárhelyiségében van elhelyezve, kellő felügyelet mellett szállíttassa a Collegiumba. [...] Meg vagyok arról győződve, hogy ezen mintegy 25 000-30 000 forint értékű képviselő, tanulmányi czélokra kiválóan alkalmas, történelmi és irodalmi forrásművekben igen gazdag könyvtár a Collegium tagjainak tudományos előhaladását jelentékeny mértékben elő fogja mozdítani.”

A könyvek átszállítása szerencsésen megtörtént; 1897. február 14-én Eötvös Loránd örömmel számol be az adományozónak a könyvtár állapotáról: „A Mednyánszky-könyvtár a Collegium két szobájában, könyvszekrényekben szakszerűen rendezve, leltározva és szakkatalógusok-

ban lejegyezve több mint félév óta 40 szorgalmas egyetemi tanuló, leendő középiskolai tanár használatában van.”

Ugyanebben a levélben kéri fel Eötvös Mednyánszky bárót, hogy édesatyjáról, illetőleg saját magáról képet küldjön: „Engedje meg méltóságod, hogy ezen értesítemhez egy kérést is csatoljak. A könyvtári szobákat, melyek méltóságod adományát őrzik, Méltóságodnak, valamint nagynevű atyjának, báró Mednyánszky Alajosnak képeivel szeretném díszíteni.”

Mednyánszky Dénes február 23-án válaszolt Eötvösnek: „A hozzám intézett nagybecsű kegyes értesítést az iránt, hogy az általam hazai tudományos közczélra felajánlott könyvtár a báró Eötvös József című tanárképző Collegium részére átvett és ekkoráig már egy ideje használatnak átadatott – lekötelezett hálám tisztelő jelentése mellett, örvendezhető tudomásul vevém [...] Szándékomban áll közelebb időben ezen még nálam maradt könyveim tetemes részét címlajstrom mellett hasonlóan beküldeni a többiek közé leendő besorozás végett. Amennyiben pedig ezentúl is nálam még valamelyes könyvkészlet találatni fog földi pályám befejezése idejekor, intézkedést tettem, hogy hátralevő könyveimet a közjegyző úr a Collegium könyvtárához juttassa.”

Rövidesen a két olajfestmény is útnak indult Bécsből, újabb könyvadomány kíséretében: „Van szerencsém jelenteni, hogy az ezen intézetnél létező Mednyánszky-könyvtárhoz ismét egy könyvszállítmányt indítottam, Bécsből, szállító közvetítése mellett Budapestre [...] két faládban, melyek tartalmát az idehajtott lajstromban rövidítve jegyeztem... Továbbá [...] Eötvös Loránd ő nagyméltósága kitüntető felhívására készült két olajfestésű arckép – Alajos édes atyámé és magamé – egy harmadik külön faládban a könyvekkel egyidőben a Mednyánszky könyvtár számára Budapestre elindult.”

A festmények szerencsésen megérkeztek, s bizonyára évtizedeken át a könyvtárszoba falán függtek, hogy Eötvös Loránd és Bartoniek Géza szándéka szerint a Collegium ifjúsága, midőn a könyvtárat használja, hálás tekintettel szemlélje a könyvtáralapító és adományozó képét. (A képek jelenleg az MTA Irodalomtudományi Intézet kis tanácstermében láthatók, ahová a Mednyánszky-könyvgyűjtemény nagy része is került, amikor 1949–50-ben megszüntették, illetve diákotthonná minősítették vissza a kollégiumot. A természettu-

dományos művek jó része azonban, nem férévén bele az Irodalomtudományi Intézet gyűjtőkörébe, továbbra is a kollégium tulajdonában maradt, s alapját képezte az 1980-as években újjászervező könyvtárnak, mely mára tervszerű gyarapítás és adományok következtében 30 000 kötetes, értékes szakkollégiumi könyvtárrá alakult.

Emlékezzünk meg itt a legértékesebb adományról, Fritz Paepcke heidelbergi professzor – éveken át a Collegium tanára – közel 6000 kötetes gyűjteményéről, melyet 1989-ben kapott meg a könyvtár. A német és francia nyelvű, elsősorban filozófiai, hermeneutikai, nyelvészeti szakirodalmat és XIX–XX. századi német és francia szépirodalmat tartalmazó bibliotéka legértékesebb különgyűjteményünk.

1899. május 31-én kelt az a levél, mely újabb könyvküldeményről tudósítja a kollégium igazgatóját: „Az idecsatolt rövid feljegyzésben elősorolt könyveket és egyéb nyomtatványokat két faladában elrakva mai napon itt Bécsben átadtam egy szállító cégnek, hogy e küldeményt bérmentesen juttassa Budapestre a tanárképző intézet címéhez az ottani könyvtár számára.”

További könyvadományokról értesítő leveleket őrzünk még a levéltárban 1901-ből, 1903-ból és 1906-ból is, míg 1905-ben az idős báró lelkesen üdvözlö a kollégium új épületének tervét: „Örvendezésemet kívánom kifejezni azon kilátás felől, hogy ezen szellemi életünk kiképzésére oly fontos és sokat ígérő intézet saját hajlék elnyerése küszöbén áll, még pedig saját telken, valamivel távolabb a fővárosi zajon kívül, kerti környezetben.”

Mind ebben a levelében, mind egy 1907. január 30-ai keltezésűben is kilátásba helyezi, hogy meglátogatja a kollégiumot ideiglenes hajlékában, ennek a látogatásnak a megtörténtét azonban a rendelkezésünkre álló levéltári források nem igazolják. Valószínű, hogy az idős bárót betegsége megakadályozta mind a tervezett adriai (fiumei) útjában, mind a budapesti látogatásban.

1909-ben ismét örömét fejezi ki, hogy az „oly soká kétes függőben volt építkezési kérdés kedvező eldőlése felől értesítést” nyert, de előrehaladott életkora miatt kételkedik, hogy „élő földi szemem látásával fogjam üdvözölhetni az Intézet székfoglalását most alakuló új helyiségében”.

1910 februárjában mégis szerét ejtette egy budapesti látogatásnak, melynek során Bartoniek Gézával is találkozott, mint arról 1910. augusztus 20-ai levele említést tesz – hogy az épülő új

kollégiumot is felkereste-e, arról nincs tudomásunk. A levélből az derül ki, hogy Bartoniek Géza látogatta meg őt szállásán, valószínű tehát, hogy az utazás fáradalmi oly mértékig megviselték amúgy is gyöngé egészségét, hogy nemigen hagyhatta el lakhelyét. Ebben a levélben már egyre romló állapotáról, éjszakai fulladási rohamairól tudósítja a kollégium igazgatóját.

1910. november 19-én, nyolcvanadik születésnapja alkalmából a kollégium vezetősége üdvözlő iratban köszöntötte Mednyánszky Dénest. A megtisztelő köszöntés mélyen meghatotta az idős bárót. Válaszlevelében, melyben köszönetet mond a kollégium igazgatóságának, egyúttal örömet fejez ki, hogy édesatyja hagyatékát az ő hazafias szellemi irányának megfelelően a tudomány és közhasznú ismeretek művelésének szentelt közintézetnek ajánlotta fel, hiszen Mednyánszky Alajos is hasonló célokért, a honi oktatás színvonalának emeléséért küzdött, „néhány ágban az úttörők között”.

Befejezésül álljon itt a levél utolsó bekezdése: „Az Isteni Gondviselés kegyességéből életem magas kort ért el, ez maga, és az utolsó időben hozzákerült szerves baj, természetesen emlékeztet, hogy közel a határ, tehát legfeljebb jelenről szólhatok, s erre nézve szerencsétlenem a Collegiumot, hogy valahára elérte végleges és saját hajléka elfoglalását, a jövőre pedig, melyet testi látköröm többé nem fog szemlélhetni – csak hő óhajtasommal kísérhetem: FLOREAT, CRESCAT!”

Tóth Magdolna

(A képek a május 20-án zárult kiállításon készültek, az Egyetemi Könyvtár dísztermében.)

